
ПОДІЇ. НОВИНИ

ПРО ЗАХИСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ П. АРТЮШЕНКА «РОЗВИТОК НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ШКІЛ З ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ В УКРАЇНІ (КІНЕЦЬ 70-Х РОКІВ ХХ СТ. – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)» (25 жовтня 2019 року)

В умовах глобалізаційних світових процесів соціально-економічні вимоги до вищої педагогічної освіти постійно зростають, визначальним стає завдання підвищення ефективності роботи генерації фахівців з високим рівнем професіоналізму, духовної культури, готовності до педагогічних інновацій і поваги до вітчизняного ретродосвіду підготовки вчителя трудового навчання, якому відведено особливу роль у формуванні особистості учня. Такий підхід акумулюють науково-педагогічні школи, питання становлення, розвитку і впливу яких є постійно актуальним, але в обставинах динамічних трансформацій світового освітнього простору й освітнього середовища країни викликає поглиблений інтерес, особливо – у контексті модернізаційних зрушень у цілісній системі підготовки науково-педагогічних кадрів. Перед формальними й неформальними науковими спільнотами нині постають виклики щодо вирішення нагальних проблем навчання й виховання поколінь, розв’язання яких потребує сучасних зразків консолідації колективних дій учених і педагогів-практиків, постійних контактів, обміну інформацією, взаємної апробації наукових продуктів, що можливе саме в наукових школах, де зберігається спадкоємність традицій дослідницького пошуку та продукується нове знання. Особливий інтерес у ході подібної співпраці викликає поява нових ідей, концепцій, методів, технологій тощо, виникнення інтелектуальних потреб стосовно розвитку, організації й тематики наукових досліджень різних галузей наук про освіту, у тому числі – з трудового навчання і технологій.

Науково-педагогічну школу сьогодні розглядають як важливий рушій у розвитку науки і педагогічної практики, оскільки у сучасних умовах, не дивлячись на значну кількість способів поширення інформації та широкі можливості набуття освіти, становлення вченого рідко відбувається поза межами певного наукового об’єднання. Потік фахової інформації настільки великий, що одній людині не під силу опанувати його; це завдання виконує наукова школа – неформальна співдружність висококваліфікованих дослідників у межах наукового напрямку, згуртованих спільністю підходів до розв’язання проблем, стилем роботи, ідеями та методами їх реалізації. Такий колектив концентрує потужну творчу енергію вчених, координує їхню діяльність у процесі дослідницького пошуку, максимально сприяє розкриттю здібностей молодих науковців, їхньому вихованню й перетворенню в зрілих дослідників, ініціює нові напрями наукових розвідок у сфері трудового навчання і технологій. Як ієрархічно організований розум, що узагальнює досвід декількох поколінь учених, науково-педагогічна школа є яскравим проявом колективної форми творчості під безпосереднім ідейним і практичним керівництвом свого лідера – визнаного вченого, який живить цей колектив науковими ідеями, визначає і спрямовує зміст та методи наукових досліджень.

Проблематиці феномену наукової школи з середини ХХ століття присвячено низку досліджень учених (П. Анохін, В. Горський, Г. Добров, Б. Кедров, Г. Лайтко, К. Лате, С. Микулінський, С. Хайтун, Ю. Храмов, М. Ярошевський та ін.), у працях яких висвітлені загальні засади функціонування наукових шкіл як дослідницьких осередків та колективних

форм наукової творчості. У роботах О. Адаменко, А. Алексюка, В. Вихрущ, Л. Вовк, О. Гнізділової, М. Євтуха, С. Золотухіної, О. Любара, Л. Попової, І. Прокопенка, О. Соболевої, Б. Ступарика, О. Сухомлинської та інших поняття «наукова школа» розглянуте в контексті висвітлення проблем науково-дослідної роботи у вищих закладах освіти в історико-педагогічному аспекті. Значення наукових шкіл для розвитку науки вивчалось в наукознавстві та суспільних науках (А. Антонов, І. Аршавський, Т. Кун, І. Лакатос, Д. Прайс, Н. Семенов, Г. Штейнер та ін.); наукову школу як феномен і наукознавчу категорію було досліджено як у загальноісторичному (В. Корзун, С. Максюкова) і в соціокультурному контекстах (Н. Лукіна, Е. Ляхович).

У вітчизняній і зарубіжній науці представлені різноманітні дослідження з проблеми виробничо-економічної та техніко-технологічної освіти вчителів і школярів. Науковою базою вивчення проблеми підготовки вчителів трудового навчання є фундаментальні роботи П. Андріанова, С. Батишева, О. Коберника, В. Мадзігона, В. Сидоренка, В. Симоненко, В. Полякова, Д. Тхоржевського, А. Щеколдіна. Зміст, форми, методи виробничо-економічної освіти студентів і школярів досліджували в своїх працях Ю. Васильєв, І. Сасова, Н. Слюсаренко, Т. Шамова, В. Шемякіна та інші; проблему технологічної підготовки учнів і вчителів – П. Атутов, М. Корець, А. Цина та ін.; питанням змісту та методики підготовки вчителів трудового навчання присвячені дослідження Ю. Белової, В. Борисова, В. Буринського, В. Васенка, І. Вільш, Л. Козачок, В. Курок, Є. Мегема, В. Назаренка, Л. Оршанського, А. Плутка, Б. Прокоповича, Г. Разумної, Д. Рудика, В. Стешенка, В. Титаренко, В. Харламенко, М. Ховрича. Проте з'ясовано, що опубліковані дані не висвітлюють динаміку та тенденції розвитку вітчизняних науково-педагогічних шкіл із трудового навчання, тому досвід і специфіка функціонування таких наукових шкіл залишаються недостатньо узагальненими щодо нових педагогічних реалій.

Вивчення обставин розвитку науково-педагогічних шкіл із трудового навчання в Україні, з'ясування необхідності пошуку новітніх шляхів професійного розвитку особистості вчителя трудового навчання і технологій засобами дослідницької діяльності уможливило виявлення низки суперечностей між:

- суспільним запитом на формування національно свідомої, соціально зрілої й компетентної особистості майбутнього вчителя трудового навчання та недостатністю об'єктивних знань про історичний досвід розвитку системи наукових досліджень у значущий період становлення вітчизняної системи професійної педагогічної освіти – кінець 70-х років ХХ ст. – початок ХХІ ст.;

- потребою сучасної педагогічної науки й практики в пошукові ефективних підходів до формування свідомої зорієнтованості на здобутки науково-педагогічних шкіл і залишенням поза увагою цінних надбань, ефективність яких доведено у процесі історико-педагогічного розвитку теорії і практики трудового навчання і технологій;

- загально належним рівнем теоретичного осмислення досягнень і прогалин діяльності науково-педагогічних шкіл із трудового навчання у попередні періоди розвитку та відсутністю ґрунтовного узагальнення цього досвіду у формі класифікації їх на види і методичних рекомендацій щодо використання кращих надбань у ході модернізації сучасної наукової, професійної педагогічної і загальної середньої освіти.

Отже, актуальність проблеми в контексті розв'язання завдань соціально-економічного й національно-культурного розвитку держави, необхідність реформування вітчизняної педагогічної освіти на основі використання прогресивного історичного досвіду зумовили вибір теми дослідження *«Розвиток науково-педагогічних шкіл із трудового навчання в Україні (кінець 70-х років ХХ ст. – початок ХХІ ст.)»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційної роботи є плановою в структурі науково-дослідницьких тем кафедри теорії і методики технологічної освіти «Теоретико-методичні аспекти технологічної освіти учнівської та студентської молоді засобами естетичної культури та дизайну» (державний реєстраційний № 0117U003063) і кафедри культурології та методики викладання культурологічних

дисциплін «Методолого-теоретичні основи та організаційно-методичні механізми модернізації системи освіти Полтавщини» (державний реєстраційний № 0116U002583) Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Тему затверджено вченою радою Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (протокол № 6 від 20 грудня 2015 р.).

Об'єкт дослідження: вітчизняні науково-педагогічні школи з трудового навчання.

Предмет дослідження: розвиток науково-педагогічних шкіл із трудового навчання в Україні в кінці 70-х років ХХ ст. – на поч. ХХІ ст.

Мета дослідження – узагальнити в руслі світових і вітчизняних соціокультурних процесів ідеї і форми розвитку науково-педагогічних шкіл із трудового навчання в Україні (кінець 70-х років ХХ ст. – початок ХХІ ст.), виявити відповідно обґрунтованих критеріїв класифікації прогресивні надбаня визначених видів таких шкіл і сформулювати рекомендації щодо їх застосування в сучасний період розвитку педагогічної науки і професійної освіти.

Для досягнення мети обрано такі *завдання дослідження*:

1. Визначити основні наукові підходи та проблеми, охарактеризувати дефініційний апарат розвитку науково-педагогічних шкіл із трудового навчання в Україні.

2. Провести компаративне вивчення діяльності науково-педагогічних шкіл із трудового навчання в Україні в кінці 70-х років ХХ ст. – на поч. ХХІ ст.

3. Обґрунтувати критерії класифікації та виявити прогресивні надбаня вітчизняних науково-педагогічних шкіл із трудового навчання в обраний для дослідження період.

4. Розробити матеріали для втілення перспективних ідей та узагальненого історичного досвіду діяльності науково-педагогічних шкіл із трудового навчання в Україні дослідженого періоду в сучасних умовах розвитку педагогічної науки і професійної освіти.

Для розв'язання поставлених завдань використано *комплекс методів* науково-педагогічного дослідження: *теоретичних* (бібліографічний, праксиметричний, історико-ретроспективний, порівняльний, історіографічний аналіз) – для систематизації й узагальнення наукової, навчально-методичної літератури та вивчення архівних джерел із метою уточнення основних понять і визначення наукових підходів та дефініційного апарату проблеми, хронологічний метод – для забезпечення достовірності отриманих результатів; *емпіричних* (опитування, анкетування, інтерв'ю, спостереження) – для моніторингу ефективності впровадження прогресивних надбань науково-педагогічних шкіл із трудового навчання в Україні (кінець 70-х років ХХ ст. – початок ХХІ ст.), формулювання рекомендацій щодо втілення перспективних ідей та узагальненого історичного досвіду діяльності таких науково-педагогічних шкіл у сучасних умовах розвитку історико-педагогічної науки і професійної освіти.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягають у тому, що: вперше на основі цілісного історико-педагогічного аналізу розвитку науково-педагогічних шкіл із трудового навчання в Україні в кінці 70-х років ХХ ст. – на поч. ХХІ ст. визначено методолого-теоретичні засади (комплекс наукових підходів – базових загальнонаукових, парадигмальних, інструментальних) з проблеми, виявлено тенденції цього розвитку в вітчизняному досвіді в обраний для дослідження період кінця 70-х років ХХ ст. – поч. ХХІ ст.; *обґрунтовано* класифікацію науково-педагогічних шкіл із трудового навчання в Україні на *видатні* (надзвичайні; виняткові; ті, що впливають на інших – лідери Д. Тхоржевський, В. Мадзігон, В. Сидоренко), *відомі* (помітні; ті, що мають успіх, про які знають – очільники О. Коберник, М. Корець, Л. Оршанський, Г. Левченко, Г. Янцур) та *перспективні* (потенційні; ті, що розвиваються – керівники Н. Слюсаренко, Є. Кулик, В. Титаренко, А. Цина та ін.); *розроблено* критерії визначення педагогічної сутності кожного з обраних видів шкіл (динаміка світових процесів трудового навчання і технологій, реакція на них вітчизняної системи підготовки наукових кадрів та професійної педагогічної освіти; зародження й поступове вдосконалення традиційних прогресивних надбань

науково-педагогічних шкіл із трудового навчання в Україні; поява й еволюція інноваційних концепцій і технологій підготовки майбутнього вчителя трудового навчання; структурування проблематики науково-дослідницької діяльності колективів учених і їхніх лідерів); обґрунтовано напрями (дослідницько-мотиваційний, інтелектуальний, аксіологічний) упровадження прогресивних ідей і досвіду науково-педагогічних шкіл із трудового навчання досліджуваного періоду в сучасній системі педагогічної освіти; уточнено поняття «науково-педагогічна школа з трудового навчання» як складний соціокультурний об'єкт, який забезпечує ретрансляцію ідей і педагогічного досвіду трудового виховання поколінь, як цілісну модель освіти, своєрідне педагогічне середовище, творчий дослідницький колектив, очолюваний відомим ученим у галузі трудового навчання і технологій; уведено до наукового обігу 9 маловідомих архівних документів.

Практичне значення роботи полягає в уведенні теоретичних положень, архівних документів і джерел, використаних у дослідженні, до змісту психолого-педагогічних і спеціальних навчальних дисциплін у сучасних педагогічних університетах, розробці й упровадженні навчального курсу «Наукові школи з трудового навчання в українській педагогіці». Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані при створенні підручників, навчальних посібників, розробці навчальних курсів із історії педагогіки, фахових методик, у процесі підготовки й підвищення кваліфікації вчителів трудового навчання у закладах післядипломної педагогічної освіти.

Результати дослідження *впроваджено* у навчально-виховний процес закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку студентів за спеціальністю 014 Середня освіта (Трудове навчання та технології): Бердянського державного педагогічного університету, Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради, Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

ВІДГУК

офіційного опонента Стешенка Володимира Васильовича на дисертацію *Артюшенка Петра Петровича*

«Розвиток науково-педагогічних шкіл з трудового навчання в Україні (кінець 70-х років ХХ ст. – початок ХХІ ст.)», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика трудового навчання

У сучасному суспільстві потік фахової інформації настільки великий, що одній людині не під силу опанувати його; це завдання зазвичай виконує наукова школа – неформальна співдружність висококваліфікованих дослідників у межах наукового напрямку, згуртованих спільністю підходів до розв'язання проблем, стилем роботи, ідеями та методами їх реалізації. Тому науково-педагогічну школу сьогодні розглядають як важливий рушій у розвитку науки і педагогічної практики, адже, не зважаючи на значну кількість способів поширення інформації та широкі можливості набуття освіти, становлення вченого рідко відбувається поза межами такого наукового об'єднання. Як ієрархічно організований розум, що узагальнює досвід декількох поколінь учених, науково-педагогічна школа є яскравим проявом колективної форми творчості під безпосереднім ідейним і практичним керівництвом свого лідера – визнаного вченого, який живить цей колектив науковими ідеями, визначає і спрямовує зміст та методи наукових досліджень. Такі колективи, як справедливо актуалізує обрану проблему наш дисертант, концентрують творчу енергію вчених, координують їхню діяльність у процесі дослідницького пошуку, максимально сприяють розкриттю здібностей молодих науковців, ініціюють нові напрями наукових розвідок у сфері трудового навчання і технологій.

Артюшенком П. П. вдало систематизовано джерельну базу дисертації, зокрема, різноманітні дослідження з проблеми виробничо-економічної та техніко-технологічної освіти вчителів і школярів, на яких будуються наукові роботи вчених. Науковою базою вивчення проблеми підготовки вчителів трудового навчання визначено фундаментальні праці П. Андріанова, С. Батишева, О. Коберника, В. Мадзігона, В. Сидоренка, В. Симоненко, В. Полякова, Д. Тхоржевського та ін.; зміст, форми, методи виробничо-економічної освіти студентів і школярів ґрунтовано на роботах Ю. Васильєва, І. Сасоваа, Н. Слюсаренко, Т. Шамоної, В. Шемякіної та ін.; проблему технологічної підготовки учнів і вчителів – П. Атутов, М. Корець, А. Цина та ін.; питання змісту та методик підготовки вчителів трудового навчання – дослідження Ю. Белової, В. Борисова, В. Буринського, В. Васенка, І. Вільш, Л. Козачок, В. Курок, Є. Мегема, В. Назаренка, Л. Оршанського, А. Плутка, Б. Прокоповича, Г. Разумної, Д. Рудика, В. Стешенка, В. Титаренко, В. Харламенко, М. Ховрича. Проте дисертантом з'ясовано, що опубліковані праці не висвітлюють системно динаміку та тенденції розвитку вітчизняних науково-педагогічних шкіл із трудового навчання, тому досвід і специфіка функціонування таких наукових шкіл залишаються недостатньо узагальненими щодо нових педагогічних реалій.

Науковий апарат дослідження вибудовано логічно, чітко сформульовано його завдання. Імпонує те, що для розв'язання поставлених завдань використано комплекс методів науково-педагогічного дослідження: теоретичних (бібліографічний, прaxсиметричний, історико-ретроспективний, порівняльний, історіографічний аналіз) – для систематизації й узагальнення наукової, навчально-методичної літератури та вивчення архівних джерел із метою уточнення основних понять і визначення наукових підходів та дефініційного апарату проблеми, хронологічний метод – для забезпечення достовірності отриманих результатів; емпіричних (опитування, анкетування, інтерв'ю, спостереження) – для моніторингу ефективності впровадження прогресивних надбань науково-педагогічних шкіл із трудового навчання в Україні (кінець 70-х років ХХ ст. – початок ХХІ ст.), формулювання рекомендацій щодо втілення перспективних ідей та узагальненого історичного досвіду діяльності таких науково-педагогічних шкіл у сучасних умовах розвитку історико-педагогічної науки і професійної освіти.

Дослідником із високим ступенем наукової зрілості розроблено критерії визначення педагогічної сутності кожного з обраних видів шкіл (динаміка світових процесів трудового навчання і технологій, реакція на них вітчизняної системи підготовки наукових кадрів та професійної педагогічної освіти; зародження й поступове вдосконалення традиційних прогресивних надбань науково-педагогічних шкіл із трудового навчання в Україні; поява й еволюція інноваційних концепцій і технологій підготовки майбутнього вчителя трудового навчання; структурування проблематики науково-дослідницької діяльності колективів учених і їхніх лідерів); обґрунтовано напрями (дослідницько-мотиваційний, інтелектуальний, аксіологічний) упровадження прогресивних ідей і досвіду науково-педагогічних шкіл із трудового навчання досліджуваного періоду в сучасній системі педагогічної освіти; як складний соціокультурний об'єкт, який забезпечує ретрансляцію ідей і педагогічного досвіду трудового виховання поколінь, як цілісну модель освіти, своєрідне педагогічне середовище, творчий дослідницький колектив, очолюваний відомим ученим у галузі трудового навчання і технологій; уведено до наукового обігу 9 маловідомих архівних документів.

Дисертантом вдало представлено практичне значення роботи, яке полягає в уведенні теоретичних положень, архівних документів і джерел, використаних у дослідженні, до змісту психолого-педагогічних і спеціальних навчальних дисциплін у сучасних педагогічних університетах, розробці й упровадженні навчального курсу «Наукові школи з трудового навчання в українській педагогіці». Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані при створенні підручників, навчальних посібників, розробці навчальних курсів із історії педагогіки, фахових методик, у процесі підготовки й

підвищення кваліфікації вчителів трудового навчання у закладах післядипломної педагогічної освіти.

Не викликає заперечення побудована П. П. Артюшенком структура дослідження.

У *вступі* обґрунтовано актуальність і доцільність теми дисертації, проаналізовано загальний стан дослідженості проблеми у психолого-педагогічній науці та стан її реалізації в освітній практиці, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання і методи дослідження, розкрито його наукову новизну, практичне значення, викладено відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження, подано відомості про структуру і обсяг роботи.

У першому розділі – *«Діяльність науково-педагогічних шкіл із трудового навчання в Україні як проблема історико-педагогічної науки»* – охарактеризовано методолого-теоретичні засади історико-педагогічного дослідження генези науково-педагогічних шкіл із трудового навчання; визначено джерельну та джерелознавчу базу проблеми; проведено характеристику дефініції «наукова школа з трудового навчання».

У другому розділі – *«Класифікація науково-педагогічних шкіл із трудового навчання в Україні (кінець 70-х років ХХ ст. – початок ХХІ ст.)»* – охарактеризовано критеріальну базу визначення видів наукових шкіл із трудового навчання в Україні; досліджено видатні українські науково-педагогічні школи з трудового навчання і виховання та відомі науково-педагогічні школи з трудового навчання і технологій; виокремлено перспективні наукові школи з трудового навчання, технологій та основ дизайну; дисертантом з високим ступенем достовірності визначено, що до видатних науково-педагогічних шкіл із трудового навчання віднесено наукові школи, започатковані в 70-х роках ХХ століття, які стали зразками науково-дослідницьких колективів та мають потужний вплив на розвиток педагогічних наук і практики трудового навчання до наших днів, зокрема, значний внесок у теорію і практику трудової і професійної підготовки зробив Д. Тхоржевський.

У третьому розділі *«Перспективні шляхи розвитку вітчизняних науково-педагогічних шкіл із трудового навчання»* – представлено зміст і методичний апарат навчального курсу «Наукові школи з трудового навчання в українській педагогіці», охарактеризовано результати і напрями впровадження матеріалів дослідження в освітньому процесі вітчизняних закладів вищої освіти; виявлено прогностичні напрями розвитку науково-педагогічних шкіл вищих педагогічних навчальних закладів України у ХХІ ст., серед яких: удосконалення нормативно-правової бази діяльності наукових шкіл вищих закладів освіти України; ліквідація розриву між академічною й університетською наукою; організація якісної за виконанням, доступної професійному навчанню студентської науково-дослідної діяльності з трудового навчання і технологій.

Ознайомлення з текстом автореферату і дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою, змістом та оформленням вони відповідають сучасним вимогам МОН України. У тексті автореферату дисертації відображені основні положення, зміст, результати і висновки проведеного П. П. Артюшенком дисертаційного дослідження. Зміст автореферату та основні положення дисертації є ідентичними.

Отже, наукові результати, отримані П. П. Артюшенком, базуються на ґрунтовному аналізі проблеми, систематизації оптимально обраних наукових підходів до її вирішення, використанні значного масиву літературних джерел, архівних та методичних матеріалів, власній авторській науковій позиції, тому вважаємо, що мети дисертаційної роботи досягнуто, а сама дисертація є завершеною самостійною та оригінальною науковою працею. Тому, на наш погляд, результати дисертаційної роботи характеризуються вагомою теоретичною та практичною значущістю.

По-перше, схарактеризовано функції науково-педагогічних шкіл (освітня, дослідницька, виховна, комунікативна, аксіологічна, функція відтворення), що дало змогу уточнити поняття «науково-педагогічна школа з трудового навчання» як складний соціокультурний об'єкт, який забезпечує ретрансляцію ідей і педагогічного досвіду трудового виховання поколінь, як цілісну модель освіти, своєрідне педагогічне середовище,

творчий дослідницький колектив, очолюваний відомим ученим у галузі трудового навчання і технологій.

По-друге, розроблено критерії визначення педагогічної сутності кожного з обраних видів шкіл (динаміка світових процесів трудового навчання і технологій, реакція на них вітчизняної системи підготовки наукових кадрів та професійної педагогічної освіти; зародження й поступове вдосконалення традиційних прогресивних надбань науково-педагогічних шкіл із трудового навчання в Україні; поява й еволюція інноваційних концепцій і технологій підготовки майбутнього вчителя трудового навчання; структурування проблематики науково-дослідницької діяльності колективів учених і їхніх лідерів).

По-третє, матеріали дисертаційної роботи можуть бути використані при створенні підручників, навчальних посібників, розробці навчальних курсів із історії педагогіки, фахових методик, у процесі підготовки й підвищення кваліфікації вчителів трудового навчання у закладах післядипломної педагогічної освіти.

Водночас зауважимо, що дисертаційна праця не позбавлена окремих недоліків:

1. На наш погляд, у системі запропонованих наукових підходів не вистачає компетентнісного підходу, особливо для характеристики сучасних перспективних науково-педагогічних шкіл з трудового навчання і технологій.

2. Система пропозованих критеріїв класифікації науково-педагогічних шкіл, на нашу думку, є досить загальною. Варто було б визначити один-два критерії, специфічні для кожного з обраних видів шкіл.

3. У другому розділі роботи (підрозділ 2.3) можна було б представити взаємозв'язки між вітчизняними науково-педагогічними школами з трудового навчання, особливо – між відомими та перспективними.

4. На нашу думку, дослідження лише виграло б, якби в ньому було більше авторських узагальнювальних матеріалів (схем, таблиць, рисунків тощо).

5. В оформленні матеріалів дослідження дисертантові, на жаль, не вдалося уникнути окремих стилістичних погрішностей, граматичних помилок, неточностей у використанні розділових знаків. Стиль подання окремих положень, висновків до розділів та загальних висновків має форму наукового звіту.

Водночас робота складає позитивне враження і висловленні зауваження не принижують цінності дисертації. Не зважаючи на висловлені побажання та підкреслюючи їх дискусійний характер, доходимо висновків: дисертаційна робота П.П. Артюшенка виконана вперше, є вагомою науковою працею, яка розвиває існуюче знання педагогічної науки, робить внесок в теорію і методика трудового навчання учнів і підготовки вчителів.

Вважаємо, що дисертація «Розвиток науково-педагогічних шкіл з трудового навчання в Україні (кінець 70-х років ХХ ст. – початок ХХІ ст.)» є оригінальною і самостійною науковою працею, за своїм змістом, рівнем новизни й практичним значенням отриманих результатів відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України до кандидатських дисертацій, а її автор – Петро Петрович Артюшенко – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія і методика трудового навчання.

Доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і методики технологічної та професійної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Володимир Стешенко

*Матеріали підготувала Юлія Васюк,
здобувачка кафедри культурології*

Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка